

La vocació pirinenca del Museu Etnogràfic de Ripoll. Diorames i escenografies

Des dels seus orígens, el museu de Ripoll tingué el propòsit de ser un referent per a l'estudi i la recuperació de l'etnologia d'aquesta part del Pirineu. Tancat l'any 2000 a causa del mal estat de l'edifici i de les instal·lacions, es va reobrir el 2011 en una nova seu. Actualment, amb la represa de l'activitat i amb la infraestructura adequada, s'ha fixat com a missió documentar, estudiar, difondre i conservar el patrimoni etnològic material i immaterial, especialment del Ripollès, i abasta també els Pirineus de Girona, per remarcar-ne aquells aspectes originals que ens permeten explicar el passat i l'evolució social, cultural, econòmica i tècnica de la zona, partint d'un eix central —el treball del ferro—, que ens ajudi a destacar la nostra identitat i a desenvolupar xarxes d'estudi al llarg del territori.

També vol integrar dins el seu discurs la voluntat d'ajustar la realitat social i cultural present a la comarca, combinant la manera com identifiquem la nostra societat al llarg del temps amb la d'altres cultures coexistents en aquest moment, i aspirant a esdevenir un organisme important en el procés d'integració i assimilació social. A Ripoll, ja acomplerta la restauració del monestir, a final del segle XIX, un reduït nucli de persones notables de la vila començà a prendre consciència de la necessitat de preservar, documentar i conservar una cultura popular, tradicional i pròpia, enfront dels successius canvis que originava la industrialització. Durant el primer quart del segle XX, conduïts per l'etnògraf Rossend Serra i Pagès, Tomàs Ragner i Fossas, Ramir Mirapeix i Pagès, Lluís Vaquer i Clapera, Salvador Vilarrasa i Vall, Agustí Casanova i Marquet i Zenon Puig i Sala, entre altres prohoms inquiets de l'època, emprengueren la tasca de recollir, analitzar i classificar objectes, tradicions, oficis, costums..., amb la clara finalitat de crear un museu que contribuís a l'afermament identitari. L'any 1916 Serra i Pagès escriu:

l'existència de museus [...] no tan sols és un títol d'embelliment de la població, d'atracció pels forasters i material d'ensenyança pels mateixos habitants, sinó que enforteix els vincles nacionals,

Roser Vilardell i Arévalo, directora del Museu Etnogràfic de Ripoll

Florenci Crivillé i Estragués, conservador del Museu Etnogràfic de Ripoll

crea major suma d'afectes als ciutadans i va enrodonint i definint cada vegada més l'esperit col·lectiu.

L'empenta i la labor d'aquells recercadors acabà materialitzant-se l'any 1929 amb la inauguració, a les golfes de l'església de Sant Pere, de l'Arxiu Museu Folklòric de Ripoll — avui Museu Etnogràfic de Ripoll—, tot i que ja feia més de dos lustres que diversos dels objectes aplegats s'exposaven a la sagristia del temple.

Des del primer moment el museu es va concebre per esdevenir un referent a Catalunya, en el qual s'havia de mostrar tot el que es relacionava amb la cultura, els costums i les tradicions populars. Per això els integrants del que més tard denominariem Grup de folkloristes de Ripoll, amb Tomàs Raguer com a principal impulsor, es documentaren i es prepararen per tal de poder dur a terme la seva tasca. Es van ennovar de les experiències d'altres llocs i s'establiren contactes amb rellevants etnòlegs del moment, com ara Tomàs Carreras i Artau, professor de la Universitat de Barcelona. Un dels objectius principals dels fundadors fou que el museu comptés amb diorames —decoracions teatrals amb representacions corpòries— com a recursos museogràfics que reproduïssin aspectes de la vida quotidiana, oficis, tradicions, festes... L'any 1928 Tomàs Raguer anota:

Prou seria la més gran il·lusió nostra poder muntar plàsticament escenes típiques del Ripollès i comarques veïnes, amb figures de grandària natural, com hom veu en museus estrangers i com en tenim una mostra a la Casa arsitana [sic.], dintre el Museu Comercial de Saragossa.

Aquesta idea continuà present i Agustí Casanova, membre i secretari del patronat del Museu —en morir Tomàs Raguer el 1946, el succeiria com a director—, l'exposa una altra vegada l'any 1929 en un article a *El Martinet*:

El Museu Folklòric Comarcal promet amb el temps i amb l'ajuda imprescindible de la voluntat i generositat ripollesa i comarcal, ser l'admiració de Catalunya, car a més de l'esmentada secció folklòrica hi ha l'idea d'instal·lar-hi plàsticament i amb tota cura les ja desaparegudes indústries de la nostra comarca tals com la dels clavataires, canoners, basters i fargaires d'aram, les tradicionals i més típiques costums de la nostra muntanya, com: la barraca dels pastors del Pirineu, la llar de foc d'una casa pairal, les típiques escenes d'un casament a pagès, la plasmació real de les nostres dances de Sant Joan i Campdevàrol.

Aquesta intenció, que com mencionàvem quedà palesa des dels inicis, anà creixent: es visiten i s'observen altres museus i entitats culturals de caràcter etnològic que destaquen, com és el cas del Museu Arleten, que Casanova va a veure el 1930. El mes de juliol d'aquell any publica a la revista ripollesa *Scriptorium* un article en què comenta el seu viatge a Arle de Provença titulat "Mistral i els museus regionals de folklore", en el qual, entre d'altres, fa aquesta reflexió:

Nosaltres aimants de la instrucció i cultura, a qui el respecte per les tradicions nostres no ens priva de voler amb tota l'ànima el triomf de les ciències i les arts, ens plau exposar-vos aquí l'obra dels Museus Regionals de Folklore com a testimoni de les sanes costums i belles tradicions dels nostres avantpassats —costums i tradicions que mantes vegades podran servir-nos de lliçó— i per això ens serà molt grat i ens servirà de mestratge dur a la vostra consideració la magnífica obra folklòrica del gran enamorat de

la Provença, l'eminent Frederic Mistral de qui celebrem aquest any el centenari del seu naixement.

Al cap d'un mes, en una segona entrega, descriu amb tot detall la visita al museu i ho fa amb admiració i entusiasme. Una mostra:

Veiem també dos quadres plàstics que són dues obres d'art insuperables: L'una representa una cambrà on hi ha dones vestides a l'estil Arlesià, fent la visita de compliment a una mare-partera [...]. L'altre quadre plàstic representa la nit de Nadal en una masia de Provença [...] Aquests quadres són indescriptibles. [...] I sortiem contents de conèixer l'autèntic esperit provençal, admirablement representat en aquella Institució, fundada pel més il·lustre fill de la Provença –la regió germana de la nostra, que un dia fou regida pels reis de Catalunya.

Diorama dels pastors. L'estiuada al pla d'Anyella (Fotografia Guilera) (Imatge: Arxiu Comarcal del Ripollès) (Mides reals: 6,10 m d'ample, 4 m d'alt i 8,45 m de profunditat)

El diseg que tenien els folkloristes de Ripoll de proveir de diorames el museu es duia a la pràctica poc temps després. El 1932 entraren en contacte amb Salvador Alarma i Tastàs, un dels millors escenògrafs del nostre país, que tenia com a deixeble Josep Mestres Cabanes, per tal que realitzés el primer diorama del museu: els pastors al pla d'Anyella, que representa una imatge característica de les muntanyes del Pirineu, quan a principis d'estiu s'hi reuneixen ramats d'ovelles per fer-hi estada fins a finals de setembre. L'any següent s'inaugurava l'altre diorama de gran format, que reconstrueix l'última botiga –o obrador– de clavetaïres que hi va haver a la nostra comarca, concretament a la població de Campdevànol, i que comptava amb els elements del taller original. En l'escenografia intervingueren també Salvador Alarma i Josep Mestres.

La llavor que van sembrar els folkloristes de Ripoll ha anat avançant amb el museu al llarg dels anys, i aquell projecte de dotar-lo de diorames s'ha mantingut. L'any 1959, sota el guiatge d'Eudald Graells i

Obrador de clavetaïre. 1933 (Foto Ideal) (Imatge: Arxiu Comarcal del Ripollès) (Mides reals: 3,70 m d'ample, 2,90 m d'alt i 3,12 m de profunditat)

Puig (que dirigí el museu entre el 1957 i el 1992) s'hi muntava la rèplica a escala real d'un martinet per a ferro –que incloïa algunes peces originals–, amb una roda hidràulica, elements característics de la farga catalana dels segles XVII-XVIII. Als primers anys seixanta es recreava la reproducció d'una alcova, pròpia de les cases pairals del segle divuitè. El 1966 s'adquiria un petit diorama, que figura un tornall de barrinar canons ripollès del segle XVII, obra de Josep Mestres Cabanes, aleshores ja escenògraf del Gran Teatre del Liceu de Barcelona. Passats deu anys se n'hi afegí un altre de reduïdes dimensions, també d'un martinet de farga, que s'activa automàticament i permet visualitzar com funcionava el sistema.

*Diorama d'un tornall de barrinar canons
(Imatge: Museu Etnogràfic de Ripoll)
(Mides reals: 0,97 m d'ample, 0,60 m d'alt i 0,70 m de profunditat)*

La seu actual els conserva i exhibeix pràcticament tots: el dels pastors, el dels clavetaires, el del tornall, l'alcova i el petit martinet. El nou espai expositiu té a més una altra escenografia: una llar de foc davant la qual es poden escoltar llegendes de la comarca. L'esperit d'aquell museu capdavanter segueix viu, igual que continua viu el determini de ser un referent per entendre la cultura popular passada i present de la nostra terra, per conèixer com eren aquí el treball i les formes de vida, alhora que evoca el temps pretèrit i esdevé llavor de futur.

“No he fet sinó donar vida a una idea que em fou suggerida llegint papers vells: la fundació d'un museu folklòric; un museu on aplegar les restes d'indústries desaparegudes o transformades, art popular, vestuari, tradicions, danses, aplecs, cançons, folklore infantil, etc.; i la construcció de diorames i quadres plasmant els costums més típics del país i tot quan doni a conèixer la vida dels nostres passats i àdhuc dels actuals, car un museu folklòric no vol dir que hagi d'ésser exclusivament d'antiguitats.” (Tomàs Raguier, 1934)